

Góralski, Wojciech

"Manual del derecho canonico. Obra a cargo del Instituto Martin de Azpilcueta", Pamplona 1988 : [recenzja]

Studia Płockie 21, 197-202

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MANUAL DEL DERECHO CANONICO.

OBRA A CARGO DEL INSTITUTO MARTIN DE AZPILCUETA.

Ediciones Universidad de Navarra, S.A. Pamplona, 1988, s.803 + 4 nlb.

Staraniem Instytutu Martin de Azpilcueta Uniwersytetu Navarra w Pampelunie został starannie przygotowany podręcznik prawa kanonicznego stanowiący obszerny komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II. Edycją dzieła, które powiększa znaczną już ilość opracowań podręcznikowych tego typu zajęła się oficyna wydawnicza wymienionego uniwersytetu oddając do rąk czytelnika - w bardzo korzystnej szacie graficznej - ceną pomoc w studium obowiązującego prawa kościelnego.

W prezentacji do komentarza (s. 21-25) E. Molano, dyrektor Instytutu Martin de Azpilcueta, informuje, iż projekt napisania dzieła zrodził się w pierwszych miesiącach 1984 r., po uprzednim wydaniu - także pod auspicjami wymienionego instytutu - Kodeksu Prawa Kanonicznego w tłumaczeniu hiszpańskim wraz z krótkim komentarzem. Właściwym inicjatorem podręcznika był nieżyjący już prof. P. Lombardia, wybitny kanonista ośrodka pampeluńskiego, ówczesny dyrektor instytutu Martin de Azpilcueta. Cel, jaki wytyczyli sobie autorzy opracowania jest typowo dydaktyczny: podręcznik stanowiący systematyczny, zwięzły i syntetyczny wykład kodeksu z 1983 r. został zaadresowany w pierwszym rzędzie do studiujących prawo kanoniczne w ramach studiów teologicznych odbywanych w Seminariach Duchownych, na Wydziałach Teologii, bądź też na Wydziałach Prawa, które w swoim programie przewidują studium prawa kanonicznego. Może być wszakże pomocny, zaznacza prof. Molano, także dla tych wszystkich, którzy pragną zapoznać się z określonymi instytucjami kanonicznymi. Autorzy podręcznika pozostają związani z Wydziałem Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Navarra w Pampelunie, włączonym do Sekcji Rzymskiego Centrum Akademickiego św. Krzyża. Swoim dziełem autorzy pragną nawiązać do bogatej tradycji w kanonistyce wydawania - począwszy od I. P. Lancelotti - zwięzłych, zwartych i syntetycznych komentarzy prawniczych.

W myśl przyjętych kryteriów formalnych, w wykładzie na temat poszczególnych materii kodeksowych zrezygnowano z aparatu dokumentacyjnego w postaci przypisów z wyjątkiem tych, które wydawały się niezbędne. W samym jednak tekście komentarza przytacza się często (w nawiasach) źródła, a niekiedy i literaturę danego przedmiotu. Na końcu każdego rozdziału podaje się odnośną bibliografię, która jednak nie prezentuje, podkreśla autor wprowadzenia, do traktowania jej jako wykazu wyczerpującego. Koordynacją pracy przygotowanej przez autorów uczestniczących w podjętym przedsięwzięciu zajął się prof. J. Calvo-Alvarez, wspierany przez profesorów: L.F. Navarro, J. Sanchis, J. Miras i L. Moratinos.

W zakończeniu swej prezentacji E. Molano wyraża podziękowanie dla mons. Alvaro de Portillo, wielkiego kanclerza Uniwersytetu Katolickiego w Pampelunie, za popieranie rozwoju kanonistyki, jak również dla wspomnianego już prof. P. Lombardii - za inicjatywę dzieła oraz przykład pracowitości łącznie z ostatnimi dniami życia. Nie ukończony przez znanego

powszechnie kanonistę rozdział podręcznika dopisał J. Otaduy, wspierany przez J. Sanchis.

Na właściwą zawartość opracowania składa się 13 rozdziałów, poprzedzonych wykazem skrótów (s. 27-29).

Rozdział I (s. 29-49) nosi tytuł: *K o ś c i ó ł i p r a w o*. Jego autorem jest prof. J. Calvo-Alvarez. Jest to rozdział wprowadzający w problematykę prawa kanonicznego. Po omówieniu zagadnienia funkcji prawa w ogóle, autor koncentruje się na podrozdziale zatytułowanym: *Prawo w tajemnicy Kościoła*. Podkreśla tu, że dla uzasadnienia konieczności prawa w Kościele nie może wystarczyć uwzględnienie rysu społecznego i hierarchicznego Kościoła, ani też aplikacja zasady filozoficzno-prawnej „ubi societas ibi ius”. Na prawo kościelne trzeba patrzeć poprzez całą tajemnicę Kościoła: rozważając tajemnicę Kościoła odkrywamy jego prawo. W kolejnych podrozdziałach Calvo-Alvarez poddaje krytyce antyjurydyzm w Kościele, omawia podstawy sakramentalne i charyzmatyczne porządku kanonicznego, charakteryzuje prawo kanoniczne (powszechność, jedność i różność, pełnia, elastyczność), ukazuje relacje prawa kanonicznego i pastoralnej, przedstawia prawo kanoniczne na tle prawnej kultury świeckiej (kultura prawna świecka jest konieczna do uprawiania prawa kanonicznego), wreszcie omawia stosunek prawa kanonicznego do wspólnot nie pozostających w pełnej łączności z Kościołem katolickim.

Rozdział II (s. 51-111) - *Formowanie się historyczne prawa kanonicznego* - prof. E. Tejero poświęca historii źródeł prawa kanonicznego. Po krótkim wprowadzeniu, wykład swój prezentuje w następujących podrozdziałach: *Pismo św. podstawą dyscypliny kanonicznej*; *dyscyplina i tradycja apostołska, późniejsze zakłócenia i pierwsze symptomy reformy*; *synteza klasyczna i odnowa dokonana przez Sobór Watykański II*. Wydaje się, że dla większej przejrzystości można było zastosować bardziej szczegółowy podział na okresy w rozwoju źródeł prawa.

Rozdział III (s. 113-150) nosi tytuł: *L u d B o ż y*, a autorem jest tutaj prof. J. I. Arrieta. Jest to komentarz do fragmentu księgi II i fragmentu księgi I KPK. W wstępie ukazuje się tutaj Kościół jako Lud Boży, wspólnotę i społeczność - w nawiązaniu do sformułowania konstytucji soborowej „*Lumen gentium*”, n. 9. Następne podrozdziały noszą tytuły: *sakramenty św. i struktura organiczna Kościoła* (podkreśla się tutaj przyporządkowanie wszystkich sakramentów św. Eucharystii); *zasady równości i zróżnicowania w Kościele*; *wspólny status wiernych i ich prawa fundamentalne*; *święcenia i misja kanoniczna u podstaw władzy kościelnej*; *władza rządzenia i różne jej funkcje*; *urząd kościelny - nadawanie i utrata*; *inne źródła władzy* (delegacja, subdelegacja); *zasada autonomii w prawie kanonicznym* (wolność wyboru stanu życia, możliwość wykonywania różnych zadań). Rozdział został skonstruowany niewątpliwie w sposób oryginalny. Tytuł tej jednostki redakcyjnej - „*Lud Boży*” - mógłby wskazywać, iż chodzi o komentarz do księgi II KPK. Tymczasem z księgi tej został systematycznie omówiony jedynie tytuł I „*Obowiązki i prawa wszystkich wiernych*”. Poza tym w podrozdziale trzecim i czwartym zreferowano niektóre zasady zawarte w kanonach wprowadzających do księgi II (kan. 204 i 207). Dużo uwagi poświęcono, jak widać z podanych tytułów podrozdziałów, zagadnieniom z księgi I kodeksu. Czy w takiej sytuacji tytuł rozdziału jest adekwatny do jego treści?

Rozdział IV (s. 151-228) - *Podmioty porządku kanonicznego* - prof. J. Ferreza Ortiza i T. Rincóna stanowi naturalne dopełnienie rozdziału poprzedniego. Autorzy poruszają kolejno następujące zagadnienia: *osoba i podmiot prawa w porządku kanonicznym*, *zdolność prawna i zdolność do działań prawnych*, *osoba fizyczna*, *okoliczności modyfikujące zdolność do działań prawnych*, *osoby prawne*, *osoby prawne publiczne i prywatne*, *podmioty osobowości prawnej*, *zbieżność zasady różności w sytuacji prawnej wiernych*, *du-*

chowni, życie konsekrowane, wierni świeccy, stowarzyszenia wiernych publiczne i prywatne. I ten więc komentarz dotyczy fragmentów księgi II (duchowni, życie konsekrowane, wierni świeccy, stowarzyszenia) oraz fragmentów księgi I.

W rozdziale V (s. 229-290), zatytułowanym: *Normy i akty prawne* - prof. J. Otaduy i prof. E. Labandeira komentują księgę I kodeksu w odniesieniu do władzy ustawodawczej i władzy administracyjnej. W podrozdziale pierwszym autorzy zajęli się normą kanoniczną, którą określają jako obiektywną regułę prawa różniącą się od aktu prawnego. Dalsze podrozdziały zostały poświęcone kolejno zagadnieniom: ustawa kanoniczna, zwyczaj, władza wykonawcza w Kościele, władza normatywna i akty administracyjne świeckie, władza normatywna i administracyjna kościelna, akty administracyjne (m.in. dispensa), milczenie administracyjne (kan. 57 § 1), akty autonomii prywatnej (kan. 124-126).

Rozdział VI (s. 291-371) opracował prof. J. L. Gutiérrez: *Organizacja hierarchiczna Kościoła*. Jest to dość szczegółowy komentarz do części II księgi II KPK. Na wstępie autor - w nawiązaniu do konstytucji soborowej „*Lumen gentium*” (nn. 8-14) - analizuje pojęcie Kościoła powszechnego oraz Kościoła partykularnego. Następnie zajmuje się podmiotami najwyższej władzy w Kościele (prymat i kolegiałność), omawia struktury Kościoła powszechnego (uwagi ogólne, papież, sobór powszechny, Synod Biskupów, kolegium kardynałów, Kuria Rzymska, legaci, vacat Stolicy Apostolskiej), ukazuje wymiar partykularny Kościoła (diecezja, inne struktury hierarchiczne, w których realizuje się Kościół partykularny), zajmuje się strukturami ponaddiecezjalnymi, wreszcie zapoznaje czytelnika z organizacją Kościoła Wschodniego.

Prof. J. A. Fuentes Alonso jest autorem rozdziału VII (s. 373-404) poświęconego: *Z a d a n i u n a u c z a n i a*, a więc księdze III KPK. Całość wykładu została ujęta w następujące jednostki redakcyjne: ewangelizacja jako prawo i obowiązek Kościoła (przedmiot ewangelizacji, podmiot ewangelizacji, prawo a ewangelizacja), magisterium Kościoła (rodzaje magisterium, wierność wiernych magisterium, egzamin i osąd w sprawie doktryn według norm „*Agendi ratio in doctrinarum examine*” z 15 I 1971 r., funkcja nauczania wiernych, osąd hierarchii o kwestiach współczesnych), ruch ekumeniczny (autor omawia tu m.in. historię tego ruchu), różne sposoby udziału w posłudze słowa Bożego, przepowiadanie słowa Bożego, nauczanie katechetyczne, aktywność misyjna, wychowanie katolickie, środki przekazu, w szczególności książki, wyznanie wiary. W sumie jest to udany komentarz do księgi III kodeksu, dostosowany do chronologii zagadnień tam poruszonych.

Rozdział VIII (s. 405-548) nosi tytuł: *Dyscyplina kanoniczna kultu Bożego*. Prof. T. Rincón omawia tu najpierw kanony wprowadzające do księgi IV KPK oraz kanony wprowadzające do sakramentów św., następnie zajmuje się poszczególnymi sakramentami św. z wyjątkiem małżeństwa. Komentarz jest dość szczegółowy, zwłaszcza w odniesieniu do sakramentu pokuty i kapłaństwa. Zabrakło wykładu na temat innych form kultu Bożego.

Rozdział IX (s. 549-643) został poświęcony *sakramentowi małżeństwa*. Autorem tej części dzieła jest prof. J. Fornés. Całość swoich wywodów autor rozpoczął od podrozdziału zatytułowanego: *kwestie ogólne*. Przytacza więc tutaj określenie małżeństwa, ukazuje małżeństwo jako sakrament, zapoznaje czytelnika z celami małżeństwa, do których należą: wzajemne dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa. Słusznie Fornés podkreśla, iż w nowym prawie małżeńskim nie ma miejsca na hierarchizację celów małżeńskich, trafnie również akcentuje, iż obydwa wymienione cele pozostają w stosunku do siebie w ścisłej relacji. Referuje następnie w tymże podrozdziale przymioty małżeństwa oraz „*favor matrimonii*” (kan. 1060). Podrozdział drugi nosi tytuł: „*ius connubii*” (kan. 1058) i przeszkol-

dy małżeńskie. Te ostatnie omawia najpierw w ogólności a następnie poświęca uwagę każdej z nich. Wydaje się, że poszczególnymi przeszkodami małżeńskimi autor nie zajął się wystarczająco szczegółowo. W odniesieniu do przeszkody wieku czytelnik dowiaduje się, iż - w oparciu o kan. 1083 § 2 - Konferencja Episkopatu Hiszpanii ustaliła (dekretem z 26 XI 1983 r.) wiek do godziwego zawarcia umowy małżeńskiej na 18 lat dla obydwu stron. Zrozumiałe zainteresowanie budzi podrozdział trzeci, poświęcony zgodzie małżeńskiej. Po krótkim wprowadzeniu do niełatwej problematyki i po omówieniu średniowiecznego sporu o istotę małżeństwa, autor referuje zagadnienie przedmiotu konsensu małżeńskiego, a następnie przechodzi do wykładu na temat tytułów nieważności małżeństwa. Na uwagę zasługuje systematyka, jaka została tu zastosowana. Tak więc na pierwszym miejscu mówi się o anomaliach zgody (kan. 1095). Komentarz jest na ogół bardzo lakoniczny. Na spostrzeżenie zasługuje uwaga generalna Fornésa, w której - odwołując się do przemówienia papieża Jana Pawła II wygłoszonego w dniu 5 II 1987 r. do audytorów i innych pracowników Roty Rzymskiej - przypomina, iż niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich należy zdecydowanie odróżnić od trudności, jakie mogą występować w ich wypełnianiu przez małżonków. W dalszym ciągu autor omawia przypadki braku zgody. Zalicza do nich: ignorancję, błąd, warunek, symulację i przymus fizyczny. Interesujące są wywody Fornésa na temat symulacji częściowej. Czytelnik zapoznaje się tutaj m.in. z wykazem jej przejawów: wykluczenie prawa do aktów małżeńskich, wykluczenie prawa do wspólnoty całego życia, wykluczenie prawa - obowiązku do zrodzenia potomstwa, wykluczenie prawa do przyjęcia i wychowania potomstwa, wykluczenie jedności małżeństwa, wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa. Cztery pierwsze postaci symulacji odnosiłyby się do istotnych elementów małżeństwa, dwa ostatnie zaś dotyczyłyby istotnych przymiotów małżeństwa. Wreszcie autor wskazuje na wady konsensu małżeńskiego: przymus moralny oraz podstępne wprowadzenie w błąd. Fragment dotyczący przymusu jest dość obszerny. Nasuwa się pytanie, czy zaprezentowana tutaj systematyka tytułów nieważności umowy małżeńskiej dotyczących zgody (anomalia, brak, wady) jest w pełni usprawiedliwiona. Zastrzeżenia może budzić zaliczenie do przejawów braku zgody błędu i warunku. Wszakże w tych przypadkach zgoda małżeńska nie jest prawnie skuteczna, lecz jako taka występuje.

Podrozdział czwarty dotyczy formy zawarcia małżeństwa. Na wstępie omawia się tutaj przygotowanie do ślubu, który to fragment tkwi dość sztucznie w podrozdziale. Następnie autor zajmuje się formą liturgiczną małżeństwa, dziejami formy prawnej (dość szczegółowo), wreszcie samą formą prawną: zwyczajną i nadzwyczajną. Podrozdziałowi piątemu został nadany tytuł: struktura prawna małżeństwa, który nie odpowiada treści wykładu poświęconego skutkom małżeństwa. Te ostatnie Fornés omawia na tle relacji prawnej, jaka powstaje poprzez zawarcie umowy małżeńskiej. Elementami tej relacji są: podmioty, węzeł małżeński, przedmiot umowy oraz obowiązki małżonków. Do obowiązków małżeńskich autor zalicza: spełnianie aktów małżeńskich, nie przeciwdziałanie prokreacji, przyjęcie potomstwa do wspólnoty małżeńskiej, życie we wspólnocie małżeńskiej, wychowanie potomstwa. Podrozdział szósty został poświęcony konwalidacji małżeństwa, siódmy - separacji, ósmy - rozwiązaniu małżeństwa.

Rozdział X (s. 645-676) - to komentarz prof. J. T. Martina de Agar do V księgi kodeksu - *Dobra doczesne Kościoła*. Na wstępie autor referuje zagadnienie prawa Kościoła do posiadania dóbr doczesnych, następnie kanony wprowadzające do księgi V, dalej kompetencje papieża, ordynariuszy miejsc i Konferencji Episkopatu w dziedzinie majątkowej, dobra kościelne (pojęcie i podmiot własności), dobra osób prawnych prywatnych, sposoby nabywania majątku kościelnego, zarząd ekonomiczny diecezji, zarząd zwyczajny i nadzwyczaj-

ny, kompetencje i obowiązki zarządców majątku kościelnego, alienację majątku kościelnego, pobożne zapisy, pobożne fundacje. Można mieć zastrzeżenia, czy omawianie w tym rozdziale zagadnienia zarządu ekonomicznego diecezji jest korzystne. Za bardziej właściwe można by uznać zreferowanie tej kwestii w rozdziale traktującym o organizacji Kościoła i jego strukturach na szczeblu diecezjalnym.

W rozdziale XI (s. 677-717) - *Przestępstwa i kary kanoniczne* - prof. A. Marzoa komentuje prawo karne zawarte w księdze VI KPK. Wykład posiada następującą strukturę: kanoniczne prawo karne i tajemnica Kościoła, pojęcie przestępstwa, jego elementy i rodzaje, pojęcie i rodzaje kar kanonicznych, znaczenie i skutki kościelne cenzur, zwłaszcza ekskomunikacji, element konstytutywny kary kanonicznej, nakładanie kar, wygaśnięcie kar, poszczególne rodzaje przestępstw. W sumie komentarz jest zwięzły, miejscami aż nazbyt (np. w odniesieniu do poszczególnych rodzajów przestępstw). Szczególnie korzystnie wypadł fragment poświęcony znaczeniu i skutkom cenzur.

Rozdział XII (s. 719-764) wyszedł spod pióra prof. C. de Diego - Lory oraz prof. E. Labendeiry i zawiera komentarz do księgi VII kodeksu - *ochrona praw w Kościele*. Całość opracowania składa się z trzech części. W części pierwszej omawia się funkcję sprawiedliwości w Kościele, a więc znaczenie procesu w społeczności kościelnej, podmiot władzy sądowniczej, organizację trybunału kościelnego, funkcję pastoralną wymiaru sprawiedliwości, sposób uniknięcia procesu. Część druga została poświęcona procesom kanonicznym: pojęcie, rodzaje, strony procesowe, adwokaci i pełnomocnicy, system instancji, przebieg procesu zwyczajnego, proces ustny, zaskarżenie wyroku, procesy specjalne. Część trzecia obejmuje zagadnienie sprawiedliwości administracyjnej: rekurs hierarchiczny, rekurs administracyjny do II Sekcji Sygnatury Apostolskiej.

Rozdział XIII (s. 765-803) - *Kościół i społeczność polityczna* rozpoczął pisać, jak już wspomniano, prof. P. Lombardia, a po jego zgonie redakcji dokończył prof. J. Otaduy. Rozdział ten stanowi jakby dopełnienie komentarza do KPK. W pierwszej części opracowania skoncentrowano się na ukazaniu ewolucji doktrynalnej zagadnienia. Wychoząc od Piśma Świętego (Mt 22,21) autorzy omawiają kolejno tematy: cezaropapizm, dualizm gelażyński, hierokratyzm średniowieczny, wizja protestancka stosunków Kościół - państwo, realizm absolutyzmu katolickiego, początki wolności religijnej i separatyzm liberalny XVIII w. (St, Zjednoczone, Francja), krytyka liberalizmu w doktrynie papieży, państwo katolickie w myśli Leona XIII, konfesyjność i tolerancja, Kościół - państwo według Piusa X i Benedykta XV, stanowisko wobec religii w doktrynie marksistowskiej, stanowisko wobec religii w doktrynie narodowo-społecznej, stanowisko wobec religii w doktrynie faszystowskiej, doktryna Piusa XI i Piusa XII. W części drugiej zaprezentowano zagadnienie relacji Kościół - państwo w aktualnym nauczaniu Kościoła. Autorzy zapoznają tutaj szczegółowo czytelnika z encykliką Jana XXIII „*Pacem in terris*”, przedstawiają naukę Soboru Watykańskiego II, wskazują na ujęcie chrystologiczne zagadnienia wolności ludzkiej w nauczaniu Jana Pawła II, wreszcie zajmują się kwestiami specjalnymi (prawo do życia, małżeństwo i rodzina, wolność nauczania, wychowanie).

Na ostatnich czterech (nieliczbowanych) stronach wydawca podał wykaz prac wydanych przez Wydawnictwo Uniwersytetu Navarra.

Podręcznik ośrodka pampeluńskiego stanowi zatem rodzaj przewodnika zapoznającego czytelnika z całokształtem zagadnień objętych kodeksową regulacją prawną. Niewątpliwie jest to wykład podstawowy, który może służyć pomocą, zgodnie z założeniami zespołu redakcyjnego, tym wszystkim, którym po raz pierwszy przypadnie zetknąć się z prawem kościelnym. Mając na względzie takie prezentowanie podręcznika, za jego zaletę wypadnie uznać

zwięzłość w prezentowaniu poszczególnych materii kodeksowych. Na podkreślenie zasługuje poza tym częste nawiązywanie przez wielu autorów do nauki Soboru Watykańskiego II, do KPK z 1917 r., a niejednokrotnie i do historii. Zastrzeżenia może budzić, o czym już nadmieniano, konstrukcja samej pracy a także konstrukcja wielu rozdziałów. Wydaje się, że poszczególne dziedziny kodeksowe można było zaprezentować bardziej przejrzyste trzymając się konsekwentnie chronologii zbioru z 1983 r. Zespół redakcyjny wybrał jednak własne kryterium układu treści dostrzegając w nim wiele zalet, m.in. możliwość całościowego patrzenia na wiele instytucji prawnych.

„Manual de derecho canonico” zasługuje w pełni na bliższe zainteresowanie.

Ks. Wojciech Góralski